

STAAT VAN DE LERAAR

2018

COLOFON

Hannah Bijlsma

Voor u ligt de Staat van de Leraar 2018. Dit rapport is voor de vierde keer uitgegeven in lijn met de Staat van het Onderwijs die door de Onderwijsinspectie jaarlijks gepubliceerd wordt. Op 11 april 2018 is deze Staat van de Leraar overhandigd aan de minister van Onderwijs en is het onderzoek gepresenteerd voor deelnemers van het congres van de Inspectie van het Onderwijs. De Staat van de Leraar is geschreven door een onafhankelijke redactie van leraren en is mede mogelijk gemaakt door de Onderwijscoöperatie.

Niels de Ruig

Redactie Staat van de Leraar:

Drs. Hannah Bijlsma, MSc

Niels de Ruig, MSc

Jorick Scheerens, MSc

Loreen Filemon, MEd

**onderwijs
coöperatie.**

van, voor en door de leraar

Jorick Scheerens

Loreen Filemon

1 — INLEIDING

Het Nederlandse onderwijs is de laatste tijd veelvuldig in het nieuws. Naast onderwijsinnovatie zijn vooral de hoogte van de lerarsalarissen en de werkdruk belangrijke onderwerpen van gesprek, debat en zelfs (harde) acties. In uiteenlopende contexten worden diverse meningen, oordelen en opinies gepresenteerd als feiten. Terwijl burn-out klachten van leraren zorgwekkend hoog zijn, lijkt het welbevinden van leraren onder druk te staan (Hooftman et al., 2016). Kennis over factoren die burn-out klachten veroorzaken en kennis over factoren die het welbevinden van leraren positief beïnvloeden, is beperkt. Als de staat van de leraar besproken wordt, is het juist zaak om op basis van solide onderzoeksresultaten verder te kijken en te zoeken naar oplossingen. De Staat van de Leraar heeft daarom in deze vierde editie de burn-out klachten en het welbevinden van leraren centraal gesteld. Hiertoe is onderzocht in hoeverre emoties van leraren, de werkdruk en de zorg- en gedragsproblematieken van leerlingen die leraren in hun klas ervaren daarmee samenhangen.

Achtergrond

Het aantal onderzoeken op het gebied van welbevinden en burn-out klachten van leraren is beperkt. Het welbevinden staat voor de mate waarin de leraar zich lichamelijk, geestelijk en sociaal goed voelt. De leraar bruist dan van energie en voelt zich sterk en fit. Hij of zij gaat op in het werk en voelt zich daarvoor gelukkig. Burn-out klachten daarentegen, geven een emotionele en fysieke uitputting en maken dat leraren weinig tot niets kunnen presteren. Een werkdag voelt als een zware belasting en de leraar voelt zich 'opgebrand' door het werk (Schaufeli & Bakker, 2003). Welbevinden en burn-out klachten van leraren zijn belangrijke voorspellers van de onderwijskwaliteit en de kwaliteit van de relatie met leerlingen (zie bijvoorbeeld Frenzel 2014; Klassen, Perry, & Frenzel, 2012). Ook kan een hoge mate van welbevinden van leraren resulteren in werktevredenheid en betrokkenheid bij het werk in de klas, terwijl burn-out klachten juist kunnen zorgen voor een gevoel van emotionele uitputting.

Onderzoek laat zien dat voor de mate van welbevinden en het krijgen van burn-out klachten emoties heel bepalend zijn (Chang, 2009; Frenzel et al., 2016; Simbula, 2010). Angst, woede en plezier zijn belangrijke emoties die een leraar dagelijks ervaart (Frenzel, 2014). Angst is een negatieve emotie die bestaat uit het ervaren van spanning, bezorgdheid en ongemakkelijkheid tijdens het werken als leraar. Woede is een negatieve emotie die bestaat uit frustratie, boosheid en irritatie. Plezier is een positieve emotie die bestaat uit gevoelens van blijheid en enthousiasme rondom een gebeurtenis in de klas.

Klassen et al. (2012) veronderstellen dat naast emoties de werkdruk (door bijvoorbeeld niet-lesgebonden of extra taken) van leraren en ervaren zorgen gedragsproblematieken van leerlingen in hun klas van invloed kunnen zijn op burn-out klachten en het welbevinden van leraren.

Staat van de Leraar 2018

Juist vanwege de schaarse onderzoeksgegevens op het gebied van het welbevinden van leraren en hun burn-out klachten heeft de Staat van de Leraar 2018 het verband tussen de factoren onderzocht die daar een prominente rol bij spelen. De volgende onderzoeksvraag is beantwoord: In hoeverre hangen burn-out verschijnselen van leraren en hun welbevinden samen met de emoties angst, woede en plezier in hun vak, de ervaren werkdruk, en de ervaren zorg voor leerlingen in hun klas? Na een uiteenzetting van de onderzoeksmethodiek schetsen we belangrijke resultaten en trekken we conclusies. Tot slot doen we een aantal aanbevelingen voor de onderwijspraktijk om de positie van leraren te versterken.

2 — METHODE

Participanten

Om te onderzoeken in hoeverre het welbevinden van leraren en hun burn-out klachten samenhangen met de emoties angst, woede en plezier, de werkdruk van leraren en de ervaren zorg- en gedragsproblematieken van leerlingen in hun klas is een vragenlijst afgenomen onder leraren uit het (S)BO, V(S)O en MBO in Nederland. De leraren zijn via diverse kanalen gevraagd om de vragenlijst in te vullen. Dit is onder andere gebeurd via sociale media, de nieuwsbrief van de Onderwijscoöperatie en via besturen en

schoolleiders. Daarnaast is de vragenlijst verspreid onder leden van de vakbonden (AOB, CNV Onderwijs en FvOv). In totaal vulden 912 leraren de vragenlijst volledig in. Hiervan zijn 29 leraren niet meegenomen in het onderzoek, omdat zij niet tot de doelpopulatie behoorden (onder meer HBO-docenten). Van de 883 leraren die meegenomen zijn in het onderzoek geeft Figuur 1 de kenmerken van de steekproef weer.

Figuur 1: Kenmerken van de steekproef (N=883)

LEEFTIJD IN JAREN

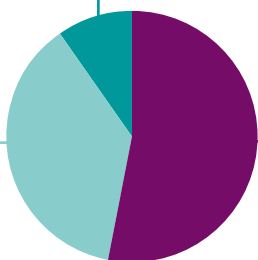
45.67
(11.641)

Gemiddelde (standaarddeviatie)

ONDERWIJSSECTOR

MBO
9.6%

VO/SO
37.3%

(S)PO
53.1%

GESLACHT

 31.3%

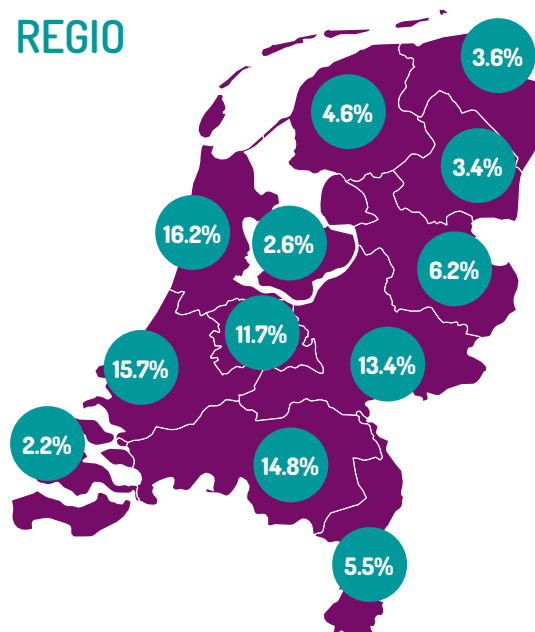
 67.4%

Geen antwoord 1.4%

LESERVARING IN JAREN (sd)

24.92
(11.955)

REGIO

BASISONDERWIJS GEVOLGD IN NEDERLAND

98.9%

SALARISSCHAAL

LA 32.8%
LB 33.1%
LC 18.1%

LD 14.3%
ANDERS 1.7%

Vragenlijst

De vragenlijst die is afgenomen bevat, naast vragen over achtergrondkenmerken van de leraar, vragen over de emoties angst, woede en plezier, mogelijke burn-out verschijnselen en de mate van welbevinden van de betreffende leraar. Daarnaast zijn er twee extra vragen opgenomen over de werkdruk en de leer- en gedragsproblematieken in de klas die de leraar ervaart.

Angst, woede en plezier

Voor het meten van de emoties angst, woede en plezier van leraren is gebruik gemaakt van de Nederlandse vertaling van de gevalideerde Teacher Emotions Scales (TES; Frenzel et al., 2016). De schalen bevatten allemaal vier vragen die beantwoord zijn op een 4-punts Likertschaal (1 = helemaal niet mee eens; 2 = niet mee eens; 3 = mee eens; 4 = helemaal mee eens). In Figuur 2 wordt per schaal een voorbeeldvraag, de gemiddelde score en spreiding (sd) van de steekproef en betrouwbaarheid (Cronbach's α) gegeven. In de figuur is te zien dat de betrouwbaarheid van de schalen hoog is. Leraren ervaren over het algemeen veel plezier in hun werk (gemiddelde score van 3.34). De spreiding van de scores op angst en woede zijn hoog (respectievelijk 0.718 en 0.730). Dat betekent dat de leraren een groot verschil laten zien in hoeverre zij deze emoties ervaren.

Figuur 2: Emoties angst, woede en plezier

ANGST

Voorbeeldvraag

'Tijdens het lesgeven voel ik mij over het algemeen gespannen en nerveus'

Gemiddelde score (sd)

1.76 (0.718)

Cronbach's α

0.744

WOEDE

Voorbeeldvraag

'Soms word ik echt boos als ik lesgeef'

Gemiddelde score (sd)

1.84 (0.730)

Cronbach's α

0.812

PLEZIER

Voorbeeldvraag

'Over het algemeen vind ik lesgeven leuk'

Gemiddelde score (sd)

3.34 (0.619)

Cronbach's α

0.855

Burn-out klachten en welbevinden

Voor het meten van burn-out klachten van leraren is gebruik gemaakt van de Utrechtse Burn-out Schaal (UBOS; Schaufeli & Van Dierendonck, 2003). Voor het meten van het welbevinden van leraren is gebruik gemaakt van de Utrechtse Bevlogenheid Schaal (UBES; Schaufeli & Bakker, 2003). De Utrechtse Burn-out Schaal maakt deel uit van de door de Nederlandse Vereniging voor Arbeids- en Bedrijfsgeeneeskunde geautoriseerde richtlijn voor het handelen van werknemers met psychische klachten. Beide schalen zijn grondig gevalideerd en gebruikt in

wetenschappelijk onderzoek (i.e. Schaufeli & Bakker, 2003; Schaufeli & Van Dierendonck, 2000). De UBOS bevat 15 vragen en de UBES bevat 9 vragen. Alle vragen zijn beantwoord op een 6-punts Likertschaal (1 = een paar keer per jaar of minder; 2 = eens per maand of minder; 3 = een paar keer per maand; 4 = eens per week; 5 = een paar keer per week; 6 = dagelijks). In Figuur 3 wordt voor beide schalen een voorbeeldvraag, de gemiddelde score en spreiding (sd) van de steekproef en betrouwbaarheid (Cronbach's α) gegeven.

Figuur 3: UBOS en UBES

BURN-OUT

Voorbeeldvraag

'Ik voel me mentaal uitgeput door mijn werk'

Gemiddelde score (sd)

3.06 (1.015)

Cronbach's α

0.884

WELBEVINDEN

Voorbeeldvraag

'Als ik 's morgens opsta, dan heb ik zin om aan het werk te gaan'

Gemiddelde score (sd)

5.61 (1.084)

Cronbach's α

0.916

De ervaren werkdruk en de leer- en gedragsproblematieken van leerlingen in de klas

Twee extra vragen zijn toegevoegd aan de vragenlijst over de ervaren werkdruk ('Hoeveel procent van de taken die u als leraar uitvoert, wordt door u als extra ballast ervaren?') en de leer- en gedragsproblematieken in de klas ('Sommige leerlingen vragen extra aandacht van u als leraar vanwege leer- en/of gedragsproblemen. Schat eens in: hoe groot is doorgaans het deel van de leerlingen dat extra aandacht van u als leraar vraagt, uitgedrukt in een percentage?'). Door het beantwoorden van de vragen geven leraren een indicatie van de door hen ervaren werkdruk en de door hen ervaren leer- en gedragsproblematieken in de klas.

Analyses

De grootte van de samenhang tussen de gemeten variabelen (angst, woede, plezier, de door leraren ervaren werkdruk, de door leraren ervaren de leer- en gedragsproblematieken in de klas, burn-out verschijnselen en het welbevinden van leraren) is gegeven door het berekenen van de correlatiecoëfficiënten. Door middel van een regressieanalyse (analyse van varianties) zijn twee modellen opgesteld voor het schatten van burn-out verschijnselen en het welbevinden van leraren. In deze modellen zijn de volgende verklarende variabelen meegenomen: angst, woede, plezier, de door leraren ervaren werkdruk en de door leraren ervaren leer- en gedragsproblematieken in de klas. In de analyses is gecontroleerd voor geslacht, leeftijd, aantal jaren werkervaring, onderwijssector, salarisschaal van de leraar en de regio waarin de leraar werkzaam is. Alle analyses zijn uitgevoerd in het programma 'SPSS statistics versie 24'.

3 — RESULTATEN

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de uitgevoerde analyses gepresenteerd. De correlaties tussen de gemeten variabelen zijn weergegeven in Tabel 1. Hierin is te zien dat emoties in een sterke mate positief (bijvoorbeeld angst en woede) en negatief (plezier en angst) met elkaar samenhangen. Ook andere variabelen hangen (positief dan wel negatief) sterk met elkaar samen, bijvoorbeeld de emotie angst en de burn-out klachten van leraren. In Tabel 2 zijn de regressiecoëfficiënten van de geschatte modellen gegeven. Opvallend is dat bij zowel burn-out klachten van leraren en hun welbevinden de werkdruk en de ervaren leer- en gedragsproblematieken nauwelijks bijdragen aan het model. Bij beide tabellen is een uitleg geven over de manier waarop de getallen in de tabel geïnterpreteerd kun-

nen worden. In hoofdstuk 4 geven we conclusies op basis van de resultaten.

Uitleg Tabel 1

De correlatiecoëfficiënten (de getallen in de tabel) laten de grootte van de samenhang tussen twee variabelen zien. Bijvoorbeeld het getal 0.580 (links-onder): Dit geeft aan dat burn-out klachten van leraren voor 0.580 met elkaar samenhangen op een schaal van -1.00 tot 1.00. Dus: hoe meer angst bij de leraar, hoe meer burn-out klachten hij of zij ervaart (en andersom). In de statistiek geeft een p-waarde kleiner dan 0.01 aan dat de samenhang sterk significant is. Is de p-waarde kleiner dan 0.05, dan is de samenhang significant, maar minder sterk.

Tabel 1: Correlaties tussen de gemeten variabelen

	Angst	Woede	Plezier	Werkdruk	Ervaren leer- en gedragsproblematieken (van leerlingen)	Welbevinden van leraren	Burn-out klachten van leraren
Angst	1.000						
Woede	0.572**	1.000					
Plezier	-0.467**	-0.538**	1.000				
Werkdruk	0.227**	0.229**	-0.175**	1.000			
Ervaren leer- en gedragsproblematieken (van leerlingen)	0.043	0.080**	-0.087**	0.328**	1.000		
Welbevinden van leraren	-0.438**	-0.458**	0.569**	-0.246**	-0.035*	1.000	
Burn-out klachten van leraren	0.580**	0.574**	-0.466**	0.370*	0.083*	-0.689**	1.000

*p<0.05 / **p<0.01

Uitleg Tabel 2

De regressiecoëfficiënten (de getallen in de tabel) geven de toe-, dan wel afname van de score op burn-out klachten en welbevinden van leraren weer, als de variabele met 1.0 stijgt, startende vanaf de *constante*. Bijvoorbeeld: een leraar scoort op burn-out klachten over het algemeen 1.674 (op een schaal van 1 tot 6). Als de leraar 1.0 meer angst ervaart in zijn/haar werk, dan stijgen de burn-out klachten met

0.610. Een ander voorbeeld: een leraar scoort over het algemeen 4.456 voor welbevinden (op een schaal van 1 tot 6). Als de leraar 1.0 meer angst ervaart in zijn/haar werk, dan daalt het gevoel van welbevinden met 0.417. In de statistiek geeft een p-waarde kleiner dan 0.01 aan dat de samenhang sterk significant is. Als de p-waarde kleiner dan 0.05 is, dan is de samenhang significant, maar minder sterk.

Tabel 2: Regressiecoëfficiënten en standaarddeviatie (sd)

BURN-OUT KLACHTEN VAN LERAREN

regressiecoëfficiënt (sd)

WELBEVINDEN VAN LERAREN

regressiecoëfficiënt (sd)

	BURN-OUT KLACHTEN VAN LERAREN regressiecoëfficiënt (sd)	WELBEVINDEN VAN LERAREN regressiecoëfficiënt (sd)
Constante	1.674** (0.362)	4.456** (0.431)
Angst	0.610** (0.057)	-0.417** (0.068)
Woede	0.426** (0.055)	-0.262** (0.066)
Plezier	-0.280** (0.058)	0.730** (0.069)
Werkdruk	0.015** (0.002)	-0.007** (0.002)
Ervaren leer- en gedrags- problematieken (van leerlingen)	-0.002 (0.001)	0.002 (0.001)

*p<0.05 / **p<0.01

4 — CONCLUSIE

In de Staat van de Leraar 2018 staan de burn-out klachten en het welbevinden van leraren centraal. Onderzocht is in hoeverre emoties en de werkdruk van leraren en de zorg- en gedragsproblematieken van leerlingen die leraren in hun klas ervaren daarmee samenhangen.

Ten eerste zien we dat leraren over het algemeen meer plezier dan angst en woede in hun vak ervaren. Ook voelen leraren zich over het algemeen goed. Zij ervaren een hoge mate van welbevinden, méér nog dan dat zij burn-out klachten ervaren. De leraren geven aan dat ongeveer één derde van hun leerlingen extra aandacht vraagt in de klas op basis van zorg- en gedragsproblematieken. Daarnaast signaleren leraren dat ruim een kwart van hun werkzaamheden 'extra ballast' is.

Uit ons onderzoek blijkt ook dat leraren meer burn-out klachten en minder welbevinden ervaren naarmate ze meer woede en angst hebben tijdens hun werk. Omgekeerd is te zien dat het welbevinden toeneemt en het ervaren van burn-out klachten daalt naarmate leraren meer plezier in hun vak ervaren. De werkdruk en de door leraren ervaren zorg- en gedragsproblematieken van leerlingen in de klas zorgen nauwelijks voor een hoger welbevinden of

meer burn-out klachten bij leraren. Als we kijken naar de achtergrondkenmerken van de leraren, dan blijkt dat geslacht, aantal jaren werkervaring, salarisschaal van de leraar en de regio waarin de leraar werkzaam is noch positief, noch negatief bijdragen aan zowel burn-out klachten als aan het welbevinden van leraren. Kijken we naar de verschillende onderwijssectoren, dan laten de onderzoeksresultaten zien dat leraren in het MBO minder burn-out klachten hebben en een hoger welbevinden dan in het primair en voortgezet onderwijs. Daarnaast heeft leeftijd effect op het welbevinden van leraren: hoe ouder leraren zijn, hoe groter hun bevoegdheid.

Al met al kunnen we concluderen dat de emoties angst en woede grote invloed hebben op burn-out klachten. Bovendien zien we dat het (werk)plezier van leraren van groot belang is voor hun welbevinden. Werkdruk en zorg- en gedragsproblematieken van leerlingen die leraren in de klas ervaren hangen sterk met elkaar samen. Beide zijn echter nauwelijks van invloed op burn-out klachten van leraren en hun welbevinden. Mogelijk vervolgonderzoek kan zich richten op het effect van emoties van leraren op de onderwijskwaliteit en op hoe leerlingen leren in de klas.

5 — AANBEVELINGEN

In deze Staat van de Leraar 2018 krijgen burn-out klachten en het welbevinden van leraren aandacht en is onderzocht in hoeverre emoties van leraren, de werkdruk en de zorg- en gedragsproblematieken die leraren in hun klas ervaren daarmee samenhangen. Actuele thema's en de resultaten uit de Staat van de Leraar 2018 geven dan ook voldoende stof tot nadenken. Tot slot doen we daarom enkele aanbevelingen die richting kunnen geven aan gesprekken tussen leraren, beleidsmakers en bestuurders/managers waarbij we zoeken naar manieren waarop we leraren kunnen ondersteunen, hun status kunnen versterken en hun werkplezier kunnen vergroten.

- Uit de Staat van de Leraar 2018 blijkt dat de emoties angst en woede sterk bijdragen aan burn-out klachten van leraren. Blijkbaar heeft het niet alleen zin om interventies in te zetten die gericht zijn op het bestrijden van burn-out klachten bij leraren, maar ook op het omgaan met emoties die leraren ervaren. Deze interventies kunnen sectoroverstijgend ingezet worden.
- Geef leraren een passende status en erkenning voor het werk dat ze doen in de klas. Leraren zijn over het algemeen namelijk trots op hun vak en hebben plezier in het uitvoeren van hun werkzaamheden in de klas (het lesgeven). Dit leidt tot een gevoel van welbevinden. Dit welbevinden staat mogelijk onder druk door de emoties angst en woede die leraren ervaren en voor een klein deel ook door werkdruk en de ervaren zorg- en gedragsproblematieken in de klas.
- Er zou meer aandacht moeten zijn voor leraren die in hun klas(sen) veel zorg- en gedragsproblematieken van leerlingen ervaren, omdat dit sterk samenhangt met de emoties angst en woede. Dit zet mogelijk hun welbevinden onder druk en doet de burn-out klachten toenemen. Voor het bestrijden van deze problematiek zijn mogelijk meer handen in de klas nodig en/of extra scholing voor leraren.
- Geslacht, aantal jaren werkervaring, de hoogte van het salaris en de regio waarin de leraar werkzaam is, lijken niet van invloed te zijn op burn-out klachten en het welbevinden van leraren. Blijkbaar spelen emoties van leraren een grotere rol. Deze resultaten moeten serieus worden meegenomen in gesprekken en debatten over het verlagen van werkdruk.
- Uit de Staat van de Leraar 2018 blijkt dat leraren over het algemeen een grote mate van welbevinden ervaren. Burn-out klachten moeten echter serieus genomen worden. Leraren moeten ruimte krijgen om over hun emoties, hun werkdruk en hun ervaren zorg in de klas in gesprek te gaan met hun leidinggevende.

6 — REFERENTIES

- Brotheridge, C. M., & Grandey, A. A. (2002). Emotional labour and burnout: Comparing two perspectives of “people work.”. *Journal of Vocational Behavior*, 60, 17-39.
- Chang, M. L. (2009). An appraisal perspective of teacher burnout: Examining the emotional work of teachers. *Educational psychology review*, 21(3), 193-218. doi:10.1007/s10648-009-9106-y
- Frenzel, A. C. (2014). Teacher emotions. In E. A. Linnenbrink-Garcia & R. Pekrun (Eds.), *International Handbook of Emotions in Education* (pp. 494–519). New York: Routledge.
- Frenzel, A. C., Pekrun, R., Goetz, T., Daniels, L. M., Durksen, T. L., Becker-Kurz, B., & Klassen, R. M. (2016). Measuring Teachers’ enjoyment, anger, and anxiety: The Teacher Emotion Scales (TES). *Contemporary Educational Psychology*, 46, 148-163.
- Hakanen, J. J., Bakker, A. B., & Schaufeli, W. B. (2006). Burnout and work engagement among teachers. *Journal of school psychology*, 43(6), 495–513.
- Hooftman, W. E., Mars, G. M. J., Janssen, B., Vroome, E. M. M. d., Michiels, J. J. M., Pleijers, A. J. S. F., & Bossche, S. N. J. v. d. (2016). *Nationale Enquete Arbeidsomstandigheden*. Den Haag: TNO/CBS.
- Johnson, S., Cooper, C. L., Cartwright, S., Donald, I., Taylor, P., & Millet, C. (2005). The experience of work-related stress across occupations. *Journal of Managerial Psychology*, 20, 179-187.
- Klassen, R. M., Perry, N. E., & Frenzel, A. C. (2012). Teachers’ relatedness with students: An underemphasized component of teachers’ basic psychological needs. *Journal of Educational Psychology*, 104, 150–165. doi:10.1037/a0026253. doi:10.1037/a0026253
- Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52(1).
- Schaufeli, W., & Bakker, A. (2003). *Utrechtse Bevlogenheidschaal*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Schaufeli, W., & Van Dierendonck, D. (2003). *Utrechtse burnout schaal*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Schaufeli, W. B., & Van Dierendonck, D. (2000) *UBOS Utrechtse Burnout Schaal, handleiding*. Lisse: Swets Test Publishers.
- Simbula, S. (2010). Daily fluctuations in teachers’ well-being: A diary study using the Job Demands–Resources model. *Anxiety, Stress, & Coping*, 23(5), 563-584. doi:10.1080/10615801003728273

